

آنالیز قطعه String Quartet (Theme & Seven Variations)

افشین طاهری

مقدمه

در این نوشتار، به عنوان آهنگساز اثر، قصد دارم کوارتت زهی خود را که در قالب تم و واریاسیون ساخته‌ام مورد تحلیل و بازخوانی قرار دهم.

این قطعه حاصل دغدغه‌ای شخصی برای پیوند میان ساختارهای کلاسیک موسیقی غربی و بیان مدال موسیقی ایرانی است. در فرآیند آهنگسازی، تلاش من بر این بوده که فرم سنتی Theme & Variations را با نگرشی مدرن و با استفاده از زبان مدال و چندصدایی بومی تلفیق کنم.

در این اثر، تم اصلی به‌منزله هسته اندیشه موسیقایی مطرح می‌شود و هر یک از واریاسیون‌ها کوششی است برای بازتاب جنبه‌ای از تحول، گسترش و رنگ‌آمیزی مجدد همان تم. این تغییرات صرفاً جنبه تزئینی ندارند، بلکه بیانگر تحولات درونی در فضا، ریتم و مدالیت هستند.

در این تحلیل، سعی دارم منطق فرمال، مدال و هارمونیک اثر را از دیدگاه خود آهنگساز توضیح دهم تا فرایند شکل‌گیری و تحول ایده‌های اولیه تا ساخت نهایی قطعه روشن‌تر شود. هدف از این نوشته، ارائه نگاهی تحلیلی و تجربی به فرایند آهنگسازی در فرم تم و واریاسیون و بازتاب آن در قالب کوارتت زهی است.

نگاه فرمال

منطق فرمال این قطعه بر پایه فرم کلاسیک تم و واریاسیون است. در آغاز، تم اصلی در قالب یک پریود شانزدهمیزیانی متقارن ارائه می‌شود که از دو جمله هشت‌میزیانی تشکیل شده است. جمله نخست دارای ساختار ملودیک آرام و ایستا با حرکت تدریجی است، در حالی که جمله دوم با جهش‌های بزرگ‌تر و ریتمی فعال‌تر پاسخ جمله اول را می‌دهد. پس از ارائه تم، هفت واریاسیون پی‌درپی شکل می‌گیرند. دو واریاسیون نخست از نوع اورنامنتال (تزئینی) هستند؛ یعنی هسته ملودیک تم حفظ شده اما با تغییرات ریتمیک و تزئینات ملودیک متنوع شده است. در این دو بخش، حضور خط کنترپوانی در ویولنسل و ویولا باعث افزایش تنش و عمق بافت شده است. از واریاسیون سوم به بعد، قطعه به قلمروی آزادتر وارد می‌شود. واریاسیون‌های سوم تا هفتم به تدریج از چارچوب فرمال اولیه فاصله گرفته و به سمت گسترش آزاد مدال، تغییرات متریکی، و تغییر بافت صوتی پیش می‌روند. در این بخش‌ها، مفهوم «واریاسیون» به معنای گسترش درونی ایده اصلی، نه تکرار سطحی آن، مدنظر بوده است. در پایان، کُدا با بازگشت تم اصلی در حالت فشرده‌تر و مد متفاوت، انسجام فرمال اثر را تثبیت می‌کند. این بازگشت، همچون بازتابی از آغاز، نشان‌دهنده چرخه‌ای بودن حرکت تماتیک در کل قطعه است.

نگاه مدال

هسته مدال اثر بر پایه ترکیب چند مد ایرانی و مدهای غربی نزدیک به آن بنا شده است. در ابتدای قطعه، مد دوبل هارمونیک G به عنوان مد پایه معرفی می‌شود:

$$G - Ab - B - C - D - Eb - F\# - G$$

دو واریاسیون نخست در همین مد حفظ می‌شوند تا حس ثبات و مرکزیت تونال تقویت شود. در واریاسیون سوم، مد به دورین G تغییر می‌کند:

$$G - A - Bb - C - D - E - F - G$$

این تغییر در واقع تلاشی برای ایجاد تضاد مدال در میانه اثر است. حس ماژور-مینور حاصل از این مد، فضای روشن‌تری نسبت به آغاز ایجاد می‌کند.

در واریاسیون چهارم، بازگشت به مد دوپل هارمونیک G صورت می‌گیرد و حس بازشناسی برای شنونده ایجاد می‌شود.

در واریاسیون‌های پنجم و ششم، مدالیتی به‌سوی مد کولی در C حرکت می‌کند:

$C - D - E_b - F\# - G - A_b - B - C$

در این بخش، از رنگ‌های تیره‌تر و الگوهای ریتمیک پرتحرک بهره گرفته شده تا تضاد احساسی با واریاسیون‌های قبلی شکل گیرد.

در واریاسیون هفتم، قطعه وارد فضای D ماژور می‌شود:

$D - E - F\# - G - A - B - C\# - D$

در اینجا، روشنایی و گسترش تدریجی بافت و دینامیک، فضای اوج اثر را رقم می‌زند. در نهایت، گدا با بازگشت دوباره به مد دوپل هارمونیک G، چرخه مدال را کامل می‌کند و حس انسجام مدال و معنوی اثر را به پایان می‌برد. این تغییرات مدال در کل اثر نه تصادفی، بلکه بیانگر سیر درونی تم است: از تاریکی به روشنایی، از تنش به آرامش، از حرکت به سکون.

نگاه هارمونیک

در این اثر، رویکرد هارمونیک بر مبنای گسترش آزاد مدال و ساختارهای نوین چندصدایی است. هرچند قطعه بر پایه مدها ساخته شده، اما در بستر چندصدایی (پلی‌فونیک)، از آکوردسازی‌های مدرن نیز بهره برده‌ام تا زبان صوتی معاصر حفظ شود. ویژگی‌های اصلی هارمونی در این اثر عبارت‌اند از:

۱. کوآوردهای چهارصدایی (Quartal Chords):

در واریاسیون‌های سوم و پنجم، از آکوردهایی بر پایه فاصله چهارم استفاده شده است تا بافتی

شفاف اما تنش‌زا ایجاد شود.

۲. مدیان‌های کروماتیک (Chromatic Mediant Relations):

در برخی بخش‌ها، آکوردهایی با فاصلهٔ سوم کروماتیک نسبت به مرکز مد به‌کار رفته‌اند (مانند Ab-C و Bb-Db)، که سبب رنگ‌آمیزی خاص در گسترش هارمونیک شده است.

۳. حرکات بدون حل سنتی:

در چند بخش، به‌ویژه در گذار از واریاسیون چهارم به پنجم، از دیسونانس‌هایی استفاده شده که بدون حل سنتی، صرفاً با تغییر مد فروکش می‌کنند.

نتیجه‌گیری

در این کوارتت زهی، تلاش کرده‌ام تا ضمن وفاداری به منطق فرم کلاسیک، زبان شخصی خود را در قالبی مدرن و مدال بیان کنم.

فرم، مد و هارمونی در این اثر نه جدا از هم، بلکه در تعامل با یکدیگر معنا می‌یابند. تم در آغاز همچون بذر اندیشه‌ای موسیقایی مطرح می‌شود و در هفت مرحلهٔ واریاسیون، همان اندیشه در ابعاد ریتمیک، مدال و هارمونیک دگرگون می‌گردد.

این اثر تلاشی است برای نشان دادن اینکه موسیقی معاصر ایرانی می‌تواند در قالب ساختارهای جهانی نیز بیان شود؛ بی‌آنکه از ریشه‌های مدال خود جدا گردد. در پیوست پارتیتور کامل اثر برای بررسی بیشتر هنرمندان و پژوهشگران قرار گرفته است.

Theme & Seven Variations

for String Quartet

Afshin Taheri

theme
♩=65

Violin I
pp

Violin II
mp

Viola
ppp

Violoncello
ppp

8

mf

ppp

mp

p

pp

16 Var I

mp

pizz.

p

pizz.

p

pizz.

mp

21

mf arco
p
pizz.
arco

26

pizz.
arco
pizz.

30

Var II

p
mp arco
pizz.
ff
p
mp
mf

35

p

mf

39

mf

3 3 3 3

42

mf

46 arco

Var III

$\text{♩} = 75$

p *mp* *p*

pp *mp* *p*

p *pp*

53

mp *mf*

mp *mf*

mp *mp*

59

Var IV

mp *sf*

mp *pp*

p *pp*

p *pp*

66

Violin I: p

Violin II: mp

Viola: mp

Cello/Double Bass: mp

74

Var V

$\text{♩} = 60$

Violin I: mp

Violin II: p

Viola: p

Cello/Double Bass: p

Violin I (Var V): f

Violin II (Var V): mf

83

Violin I: mf

Violin II: mf

Viola: mf

Cello/Double Bass: mf

95

p *mp*

107

p *p*

120

Var VI

mf *mp* *pp* *p*

127

f *mp* *mf* 3 3

p *pizz.* *mf* *mp*

133

f *pp* *mp* 3 *a tempo* *mp* *mp* *pizz.* *mp*

arco *mp*

139

3 3 *p* *rit.* *mp* *p* *arco* *p* *pizz.* *mf*

Var VII
♩=85

144

p

arco

mp

147

p

pp

p

mp

p

mp

151

p

mp

p

mp

155 rit. CODA
Adagio

The musical score for measures 155-159 is written for a string quartet in 3/4 time. The key signature has one flat (B-flat). The score is marked with a 'p' (piano) dynamic at the beginning of each measure. The tempo is marked 'Adagio' and 'rit.' (ritardando). The section is labeled 'CODA'. The notation includes various note values, rests, and articulation marks such as slurs and triplets.